

Implementace genderové dimenze v obsahu výzkumu

Materiál pro Pracovní skupinu pro rovnost žen a mužů RVVI

1. Hlavní zjištění a doporučení	1
2. Úvod	2
3. Terminologie – genderová dimenze	3
4. Genderová dimenze v politikách Evropské komise	4
5. Genderová dimenze ve strategických dokumentech ČR	6
5.1. Další závazné dokumenty	7
6. Příklady zahraniční praxe	8
6.1. Zahraniční grantové agentury a instituce	8
6.2. Další aktéři	9
6.2.1. Vědecké časopisy	9
6.2.2. Vědecké konference	9
7. Analýzy implementace genderové dimenze v obsahu výzkumu	10
8. Situace v ČR	12
8.1. Čeští poskytovatelé a další instituce	12
8.2. Implementace opatření	14
8.3. Zohlednění genderové dimenze v obsahu projektů a výsledků	16
9. Doporučení	17
9.1. Doporučení pro poskytovatele	17
9.2. Doporučení pro ostatní	18

1. Hlavní zjištění a doporučení

- Zahraniční příklady ukazují, že opatření pro integraci genderové dimenze do obsahu výzkumu, vývoje a inovací jsou relativně běžná a podíl prací s genderovou dimenzí v obsahu se díky nim zvyšuje.
- Je zásadní vyhodnocovat implementaci zavedených opatření. Jestli a jak fungují, jak na ně reagují žadatelé/ky i osoby odpovědné za hodnocení (a zda je potřeba něco změnit či zavést další podpůrná opatření např.).
- Nějakou pozornost genderové dimenzi v obsahu věnují 4 z 10 našich poskytovatelů s aktuálně vypsanými veřejnými soutěžemi (další poskytovatel, TA ČR, zohledňoval genderovou dimenzi v obsahu v minulosti). Formulace s požadavky na zohlednění genderové dimenze jsou ale

často problematické a omezují se jen na některé výzvy nebo programy. Žádný poskytovatel nemá zohlednění genderové dimenze v obsahu jako plošnou povinnost.

- GA ČR sice formuluje opatření napříč všemi soutěžemi, ale vágně a zaměřuje se pouze na dopady výzkumu.
- MPO v jednom ze svých programů bodově bonifikuje tzv. univerzální design, což je posun, ale nikoli záruka implementace genderové dimenze do obsahu.
- MŠMT jako aktuálně jediný poskytovatel v jedné ze svých soutěží formuluje výzvu k zohlednění genderové dimenze do obsahu v případech, kdy je to relevantní.
- MZ v jedné ze tří oblastí cílů programu podpory lékařského výzkumu formuluje strategický cíl zmapovat vazby mj. s pohlavím, což je vzhledem k šíři problematiky nedostatečné.
- Metodiku popisující problematiku genderové dimenze má TA ČR a podle dostupných informací ji chystá MŠMT a GA ČR. O vzdělávacích aktivitách specificky zaměřených pro akademickou komunitu ze strany poskytovatelů nejsou dostupné informace.
- Aktuálně nelze zjistit, jak je ve výsledcích VaVal zohledněna genderová dimenze, aniž by taková analýza neměla značná metodologická omezení. Dle realizovaného vyhledávání je nicméně takových výsledků naprosté minimum.
- Doporučení:
 - Zařadit jasně formulovaný požadavek na zohlednění genderové dimenze v obsahu výzkumu v celém jeho rozsahu (tedy ve všech částech procesu výzkumu) do všech výzev a programů všech poskytovatelů jako povinnost.
 - Zajistit dostatečnou informovanost žadatelů/lek i hodnotitelů/lek, kteří budou mít k dispozici dostatečnou podporu: metodické materiály, konzultace a školení.
 - Vykazovat informace vztahující se k zohledňování genderové dimenze v obsahu v IS VaVal – zvážit vytvoření vlastní kolonky pro genderovou rovnost v obsahu výzkumu při podávání návrhů.
 - Zahájit diskusi o tom, jak v Metodice 2017+ zohlednit problematiku genderu v obsahu.
 - Zvážit podrobnější zjišťování situace u poskytovatelů, které bude probíhat pravidelně.
 - Analyzovat implementaci opatření, aby bylo možné sledovat účinnost a optimalizovat poskytovanou podporu i samotná opatření.

2. Úvod

Výzkum, vývoj a inovace přinášejí nejnovější poznatky a rozvoj ve všech oblastech lidského života. Je tedy naprosto zásadní, aby jejich obsah zohledňoval dimenzi genderu, pohlaví a případně jejich vzájemné interakce ve všech rovinách a aspektech výzkumné práce, a ve všech případech, kdy má výzkum vliv na člověka.

Jedna z cest, jak zohlednění genderové dimenze zaručit, vede přes poskytovatele podpory VaVal. V České republice je dosud jen málo poskytovatelů, kteří zahrnutí genderové dimenze do obsahu výzkumu vyžadují nebo alespoň zmiňují. Ještě méně jich pak vyhodnocuje, jak k této problematice přistupují výzkumníci/nice (nebo hodnotitelé/lky projektů). Zkušenosti ze zahraničí, ale také např. z Technologické agentury ČR potvrzují (TA ČR), že zavedení konkrétních opatření poskytovatelem fungují a pozitivně ovlivňují počet návrhů projektů, které genderovou dimenzi do svých návrhů integrují.

Zohlednění genderové dimenze v obsahu výzkumu je nově povinnou součástí návrhů projektů podávaných v rámci Horizontu Evropa¹. Řada Evropských grantových agentur podobné opatření také má nebo zavádí a připojují se rovněž odborná periodika či pořadatelé výzkumných konferencí. Jedná se tedy o aspekt, který se stává standardním požadavkem na mezinárodní úrovni. Schopnost správně tuto perspektivu uplatnit bude stále důležitější pro mezinárodní zapojení do výzkumu. Je to ovšem i věc narovnávání demokratického deficitu v produkci vědění, při jehož vzniku se dříve – a často i dnes – pracuje s mužskou zkušeností, fyziologií a potřebami neproblematicky a nereflektovaně jako s normou. Následkem toho může být řada významných aspektů přehlídna, výstupy výzkumu a vývoje mohou fungovat pro některé skupiny hůř, vůbec nebo mohou na ně mít dokonce negativní dopad. To by mělo být v demokratické společnosti nepřijatelné.

Cílem tohoto dokumentu je přispět k zavádění genderové dimenze v obsahu do výzkumu tím, že 1) zmapuje situaci v ČR z hlediska toho, zda a jak poskytovatelé zohledňují genderovou dimenzi v obsahu výzkumu, vývoje a inovací, popř. zda nějak implementaci vyhodnocují. Dále 2) vyhodnotí, jak je genderová dimenze v obsahu uplatňována a 3) představí souhrn doporučení, která přispějí k úspěšnějšímu zavádění genderové rovnosti v obsahu do samotné výzkumné praxe.

Tento materiál byl vypracován v rámci projektu STRATIN+ a přispívá k plnění úkolů Strategie rovnosti žen a mužů na roky 2021 až 2030 (dále jen Strategie rovnosti),² konkrétně cílů 2 a 3 v kapitole 5 a je v souladu s Národní politikou výzkumu, vývoje a inovací 2021+ (NP VaVal)³, která formuluje potřebu zohledňování genderové dimenze v tématech VaVal a prezentuje požadavek na zajištění zohlednění genderové dimenze ve výstupech pro VaVal hrazených z veřejných prostředků. Dokument dále přispívá k plnění opatření 3 NP VaVal – *Hodnocení programů účelové podpory VaVal zahrnující i hodnocení jejich dopadů a přínosu využití jejich výsledků* a opatření 13 NP VaVal, které se zabývá zapojením do evropských programů, mezinárodní spoluprací a zpřístupňováním výsledků vědy a výzkumu.⁴

3. Terminologie – genderová dimenze

Pojmem **pohlaví** máme na mysli biologické znaky, které odlišují muže, ženy a/nebo intersexuály. Pojem **gender** označuje sociokulturní normy, identity a vztahy.⁵ **Gender** je sociální konstrukt, který se může proměňovat časově, geograficky a kulturně⁶.

Genderová dimenze v obsahu je souhrnný pojem, který v sobě zahrnuje, zda

¹ European Commission. (2021) THE EU RESEARCH & INNOVATION PROGRAMME 2021 – 27. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/research_and_innovation/strategy_on_research_and_innovation/presentations/horizon_eur_opc/ec_rtd_he-investing-to-shape-our-future.pdf

² Úřad vlády České republiky. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030*. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovnost-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf

³ Úřad vlády České republiky. *Národní politika výzkumu, vývoje a inovací 2021+*. Dostupné z: <https://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=913172&ad=1&attid=913186>.

⁴ Genderová dimenze je aktuálně součástí požadavků na projekty podávané v Horizontu Evropa (úspěšnost v rámci programu Horizont Evropa je také jedním z indikátorů)

⁵ Terms. *Gendered Innovations in Science, Health & Medicine, Engineering and Environment*. <http://genderedinnovations.stanford.edu/terms.html>

⁶ European Commission. (2009) Toolkit Gender in EU-funded research. Dostupné z: https://www.yellowwindow.com/files/ugd/17c073_39e67c6a2c3e4e9183fd9d64892fceed.pdf

- 1) v řešené problematice mohou sehrávat nějakou roli biologické faktory, jako jsou anatomické nebo fyziologické rozdíly mezi muži a ženami (vliv pohlaví),
- 2) zda existují možné odlišnosti v osvojených vzorcích chování, zastávaných životních rolích a stylu, případných odlišných zkušenostech, perspektivách a potřebách (vliv genderu)⁷
- 3) zda tyto aspekty vzájemně neinteragují a nevytvářejí specifické situace, reakce či okolnosti, které je vhodné při výzkumu a vývoji zvažovat.

V tomto dokumentu používáme výraz **genderová dimenze (GD)** jako souhrnný pojem, který obsahuje jak zohlednění biologických, tak společenských faktorů a jejich interakce. V některých českých dokumentech můžeme najít tuto problematiku pod pojmem genderová perspektiva (např. Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030⁸).

Genderová dimenze často nestojí sama o sobě, ale může interagovat a překrývat se s dalšími faktory, které souvisejí např. s etnickou příslušností, věkem, socioekonomickým statutem, sexualitou, geografickou polohou, postižením atd., čemuž říkáme **intersekcionalita**. Intersekcionalita (stejně jako genderová dimenze) je relevantní v mnoha případech výzkumu a vývoje, který se zabývá lidmi nebo jehož výstupy mají lidé využívat.

Ne vždy jsou genderová dimenze a/nebo intersekcionalní pohled pro výzkum relevantní. Důležité je, aby výzkum byl efektivní, kvalitní a účinný a aby produkované znalosti a jejich aplikace byly ku prospěchu všem. Schopnost vyhodnotit tento aspekt je ale často velmi podceňovaná a výzkumy ukazují, že vědecké týmy, které by měly této problematice věnovat pozornost, tak nečiní.⁹ I proto je zásadní věnovat problematice do budoucna větší pozornost.

4. Genderová dimenze v politikách Evropské komise

Evropská komise (EK) se tématu zohledňování a integrace genderové rovnosti do obsahu výzkumu věnuje již dlouhá léta. EK v roce 2007 v rámci 7. rámcového programu vyhlásila soutěže, které mířily mj. na integraci genderové dimenze do obsahu.¹⁰ V roce 2009 byla vydána příručka Evropské komise *Toolkit on Gender in EU-funded Research*¹¹, která představila genderovou dimenzi v obsahu výzkumných projektů v různých oblastech.

Integrace genderové dimenze do obsahu vědy a výzkumu je prioritou Evropského výzkumného prostoru (ERA) od roku 2012. V rámci ERA strategie byla výzva členskými státy k posílení genderové dimenze ve výzkumných programech a sama Evropská komise si dala za cíl Podporu rovnosti žen a mužů a integraci genderové dimenze do programů Horizont 2020 a to od implementace až po evaluaci.¹² V roce 2012 vydala Evropská Komise také zprávu (Meta-analysis of gender and science

⁷ Jana Dvořáčková. (2021). Genderová rovnost ve výzkumu. Dostupné z: http://knihovna.sci.muni.cz/data/edu/seminare_2021/2021-11-23_genderova_rovnost_ve_vyzkumu_Dvorackova.pdf

⁸ Úřad vlády České republiky. (2021). Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf

⁹ <http://genderedinnovations.stanford.edu/what-is-gendered-innovations.html>.

¹⁰ Gender – Net. a) European Commission initiatives and policies. <http://www.gender-net.eu/spip.php?article76&lang=en>

¹¹ European Commission. *Gender in Research Toolkit and Training. Gender in research as a mark of excellence*. Dostupné z: <https://www.yellowwindow.com/genderinresearch>

¹² European Commission. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0392&from=EN>

research¹³) věnující se mimo jiné také genderové dimenzi ve výzkumu. Po jejím vydání bylo realizováno několik projektů financovaných z evropských prostředků, které se zabývaly integrací genderové dimenze do obsahu.

Od roku 2013 například běžel projekt GENDER-NET, na který od roku 2017 navázal projekt GENDER-NET Plus.¹⁴ Ten sdružuje evropské grantové agentury (např. i TA ČR) s cílem podpořit rovnost pohlaví prostřednictvím institucionálních změn a zahájit integraci genderové dimenze do programů VaVal. V návaznosti na vznik metodického portálu Gendered Innovations, který vznikl pod Stanfordskou univerzitou v roce 2009, fungovala mezi lety 2011-2013 expertní skupina financovaná Evropskou komisí, která se zabývala rozvojem genderové dimenze v evropském výzkumu a inovacích.¹⁵ Pokud se podíváme na vědu a výzkum v oblasti medicíny, snahy o zohlednění a integraci genderové dimenze do obsahu tu – zcela odůvodněně začaly – ještě dříve, již po roce 2000.¹⁶

Posun v oblasti implementace genderové dimenze znamenal rámcový program Horizont 2020, který běžel v letech 2014-2020. Program podporoval integraci genderové dimenze do projektů tím, že tento aspekt v návrzích projektů hodnotil.¹⁷ Mimo to pokračovala iniciativa EK v podpoře řady specifických projektů, které se věnují či věnovaly genderové rovnosti ve výzkumu a v rámci toho také genderové dimenzi.¹⁸

Evropská Komise pokračuje v podpoře integrace genderové dimenze i v Novém Evropském výzkumném prostoru (New ERA) a ve své komunikaci si všímá, že vývoj v oblasti genderové dimenze v obsahu znalostí je pomalý a neuspokojivý:

Jedním z aspektů, kterému členské státy nevěnují dostatečnou pozornost, je integrace genderové dimenze do obsahu výzkumu a inovací.¹⁹

Proto se Nová ERA zaměřila také na integraci genderové dimenze do obsahu výzkumu a inovací a v souladu s cíli rámcového programu Horizont Evropa bude EK dále intenzivně podporovat, v některých případech přímo vyžadovat, integraci genderové dimenze do obsahu (viz kapitola 5).²⁰ Nový Evropský výzkumný prostor si proto klade si za cíl

vypracovat zásady pro začlenění a hodnocení GD do obsahu výzkumu a inovací v rámci spolupráce s národními organizacemi financujícími výzkum.²¹

Jednou z aktivit, na kterou se Nový ERA zaměřila, je

¹³ European Commission. (2012). Meta-analysis of gender and science research. Dostupné z: <https://op.europa.eu/o/portal-service/download-handler?identifier=3516275d-c56d-4097-abc3-602863bcefc8&format=pdf&language=en&productionSystem=cellar&part=>

¹⁴ <https://gender-net-plus.eu/>.

¹⁵ Stanford University. What is Gendered Innovations? <http://genderedinnovations.stanford.edu/what-is-gendered-innovations.html>

¹⁶ Hentzen, N. B., et al. (2022). Mapping of European activities on the integration of sex and gender factors in neurology and neuroscience. European Journal of Neurology. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ene.15439>

¹⁷ European Commission. Gender equality. https://ec.europa.eu/research/participants/docs/h2020-funding-guide/cross-cutting-issues/gender_en.htm

¹⁸ SISTER PROJECTS. <https://genderaction.eu/resources/sister-projects/>.

¹⁹ European Commission. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. A new ERA for Research and Innovation. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0628&from=EN>

²⁰ Ibid.

²¹ European Commission. (2021). European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022-2024. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/research_and_innovation/strategy_on_research_and_innovation/documents/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf

*dosažení většího porozumění specifikám genderu a pohlaví, integrace genderové dimenze do obsahu výzkumu a inovací je zásadní pro zvyšování kvality výzkumu a společenské relevance a pro přijetí a důvěru ve výsledky výzkumu a inovací.*²²

Požadavek na integraci genderové dimenze do obsahu formuluje také program Horizont Evropa²³, který ve svém strategickém plánu poukazuje na důležitost integrace genderové dimenze do obsahu výzkumu a inovací. Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU k Horizontu Evropa formuluje tento požadavek:

*Genderové hledisko by mělo být začleněno do obsahu výzkumu a inovací a dodržováno ve všech fázích výzkumu.*²⁴

Integrace genderové dimenze do obsahu výzkumu, vývoje a inovací se stala standardním požadavkem programu Horizont Evropa. Zatímco Horizont 2020 vyzýval k integraci genderové dimenze v návrzích projektů a požadavek nebyl povinný, ale byl hodnocený, Horizont Evropa už toto vyžaduje povinně, aby se žadatelé/ky k problematice v kontextu navrhovaného projektu vyjádřili.²⁵

Zohlednění genderové dimenze v obsahu výzkumu a inovacích zdůrazňuje také Lublaňská deklarace o genderové rovnosti ve výzkumu a inovacích, která byla schválena Radou konkurenceschopnosti a podpořena mnoha zeměmi EU i mimo ni:

Znovu zdůrazňujeme význam cílů v oblasti rovnosti žen a mužů, včetně rovnosti žen a mužů ve výzkumu, v kariéře, genderové vyváženosti v rozhodování a začlenění genderové dimenze do výzkumu a inovací.

Deklarace usiluje mimo jiné o to, aby

*veřejný výzkum a soukromý výzkum financovaný z veřejných prostředků ve všech oborech požadoval zohlednění genderové dimenze, ať už jde o problematiku týkající se zdraví, socioekonomických nerovností nebo vývoje technologií a aplikací.*²⁶

5. Genderová dimenze ve strategických dokumentech ČR

Genderovou dimenzi v obsahu znalostí zmiňuje NP VaVal a návaznost tohoto aspektu na cíl zvyšovat českou účast v mezinárodním výzkumu je klíčový. Tématu se podrobněji věnuje především Strategie rovnosti žen a mužů na roky 2021 až 2030²⁷, když v kapitole č. 8 Poznání poukazuje na to, že *výzkum a vývoj financovaný z veřejných prostředků, který nezohledňuje specifické potřeby žen a mužů, logicky nepřináší prospěch celé společnosti*. Ve svých strategických cílech formuluje strategie také opatření o zohlednění genderové dimenze v obsahu výzkumu, vývoje a inovací v rámci podpory projektů VaVal:

²² European Commission. A New ERA for Research and Innovation. Dostupné z: <https://op.europa.eu/o/opportal-service/download-handler?identifier=f8f19fc4-2888-11eb-9d7e-01aa75ed71a1&format=pdf&language=en&productionSystem=cellar&part=>

²³ European Commission. (2021) THE EU RESEARCH & INNOVATION PROGRAMME 2021 – 27. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/research_and_innovation/strategy_on_research_and_innovation/presentations/horizon_eur_op/eu_ec_rtd_he_investing_to_shape_our_future.pdf

²⁴ Evropský parlament a Rada Evropské unie. NAŘÍZENÍ NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (EU) 2021/695 ze dne 28. dubna 2021, kterým se zavádí rámcový program pro výzkum a inovace Horizont Evropa a stanoví pravidla pro účast a šíření výsledků a zrušují nařízení (EU) č. 1290/2013 a (EU) č. 1291/2013. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0695&from=EN>

²⁵ European Commission. Horizon Europe, gender equality. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/51704c8d-ca5f-11eb-84ce-01aa75ed71a1>

²⁶ Ministry of Education, Science and Sport. (2021). Ljubljana Declaration on Gender Equality in Research and Innovation. Dostupné z: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenty/PSEU/Ljubljana-Declaration-on-Gender-Equality-in-Research-and-Innovation-endorsement-final.pdf>

²⁷ Úřad vlády České republiky. Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovnoprilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie-rovnosti-zen-a-muzu.pdf>

Poskytovatelé financí na VaVal (účelové financování) zajistí zohlednění dimenze genderu a pohlaví v obsahu výzkumu tam, kde je to relevantní (tj. výzkumy a produkty s dopadem na kvalitu života společnosti či jednotlivce či studující společenské jevy). Zároveň v součinnosti s ÚV ČR (odborem rovnosti žen a mužů) a dalšími poskytovateli poskytnou metodickou podporu žadatelům a zajistí vyškolení hodnotících.

Pro splnění tohoto opatření je potřeba zajistit nejen programy podpory, které obsahují zohlednění genderové dimenze v obsahu znalosti, ale také aktivity metodické podpory žadatelů a hodnotících. Strategie také formuluje opatření týkající se hodnocení institucí:

Zavést dimenzi pohlaví a genderu v obsahu výzkumu a inovacích jako kritérium hodnocení výzkumných a vysokoškolských institucí pro účely institucionálního financování tak, aby metodiky hodnocení VŠ, v.v.i. a dalších výzkumných institucí obsahovaly jako jedno z hodnotících kritérií kvality výzkumu zahrnutí dimenze pohlaví a genderu do obsahu výzkumu a inovací v oblastech, které se zabývají lidmi, zkvalitňování života a společností.

Tohoto opatření se netýká pouze zavedení kritéria, ale také vyhodnocování jeho plnění. Ve Strategii najdeme opatření k podpoře *zavádění genderové dimenze do obsahu výuky na fakultách připravujících učitele a učitelky a na dalších fakultách ČR* a v neposlední řadě také opatření o průběžném informování *Asociace děkanů pedagogických fakult o existujících projektech a výzvách na podporu genderové rovnosti ve vzdělávání.*²⁸

Pro poskytovatele je k dispozici *Doporučení pro poskytovatele podpory VaVal k řešení pracovních podmínek v oblasti výzkumu – Genderová rovnost ve výzkumu a vývoji – příručka pro poskytovatele.* V této příručce najdeme v kapitole *Růst excelence a konkurenceschopnost českého vědeckého prostředí a jeho výstupů* také doporučení o zohledňování a integraci genderové dimenze do obsahu výzkumu. V příručce najdeme návrhy toho, kde všude lze genderovou dimenzi do obsahu zohledňovat a integrovat a také příklady dobré praxe z ČR i ze zahraničí, kde zohlednění a integrace genderové dimenze funguje.²⁹

5.1. Další závazné dokumenty

V roce 2020 schválila RVVI *Metodiku hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací*³⁰, dokument formuluje provádění hodnocení výzkumných organizací (VO) v pěti základních modulech. Žádný z těchto modulů neobsahuje zohlednění genderové dimenze v obsahu, ale některé moduly přímo prostor pro toto kritérium nabízejí.

Například modul *Kvalita vybraných výsledků* má za cíl motivovat VO ke kvalitnímu výzkumu v mezinárodním srovnání. Zde se genderová dimenze nabízí implicitně jako nutný obsah vědy a výzkumu z důvodu zvýšení nebo alespoň zachování naší konkurenceschopnosti. Dalším cílem je

²⁸ Úřad vlády České republiky. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030*. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf

²⁹ Tenglerová, H. (2020). *Doporučení pro poskytovatele podpory VaVal k řešení pracovních podmínek v oblasti výzkumu. Genderová rovnost ve výzkumu a vývoji - příručka pro poskytovatele*. Dostupné z: <https://gacr.cz/wp-content/uploads/2021/02/Doporučení-pro-poskytovatele-podpory-VaVal-k-resení-pracovních-podmínek-v-oblasti-vyzkumu.pdf>

³⁰ Úřad vlády České republiky. (2017). *Úřad vlády České republiky Úřad vlády České republiky Metodika hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací*. Dostupné z: <https://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=799796&ad=1&attid=915675>

motivace k výzkumu s vysokým potenciálem pro aplikování výsledků v praxi. Právě zohlednění nejen genderové dimenze, ale také intersektionality, tomuto cíli může zásadně přispět.

Dalším modulem hodnocení je *Společenská relevance*, který zohledňuje zejména relevanci a aktuální potřebu výzkumného zaměření, navrhované a použité metody a společenský význam prováděného výzkumu jako celku. I toto kritérium není možné splnit bez zohlednění a integrace genderové dimenze.³¹ Metodika by proto měla s problematikou genderové dimenze v obsahu začít v budoucnu pracovat explicitně a jasně formulovat i tato kritéria, aby bylo možné skutečně plnit cíle modulů.

6. Příklady zahraniční praxe

V následující kapitole se zaměříme na stručnou zmínku opatření, která zahraniční poskytovatelé a další subjekty zavádějí na podporu integrace genderové dimenze do výzkumu.

6.1. Zahraniční grantové agentury a instituce

Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) (Německo) - Německá výzkumná agentura doporučuje zohledňovat genderovou dimenzi při přípravě každého projektu a zapracovat tuto dimenzi do návrhu projektu. Pro řešitele/řešitelku je k dispozici krátký checklist, který jim může pomoci určit, zda je genderová dimenze pro jejich projekt relevantní³².

Austrian Science Fund (FWF) (Rakousko) – Rakouská agentura pro vědu zohledňuje genderovou dimenzi v obsahu výzkumu a doporučuje řešitelům/řešitelkám to samé³³. Pro tento účel nabízí dvě příručky pro řešitele/řešitelky projektů, které pomáhají identifikovat prostor pro aplikaci genderové dimenze v různých fázích výzkumu³⁴ a nabízí příklady jejího zpracování³⁵.

Vienna Science and Technology Fund (WWTF) (Rakousko) - Vídeňská agentura pro vědu a technologie zohledňuje ve svých principech integraci genderovou dimenzi do obsahu návrhů projektů. Pro žadatele/řadatelky je k dispozici příručka, kde je vysvětleno, proč je genderová dimenze relevantní, co znamenají a jak je zakomponovat do různých fází podávání žádostí o grant.³⁶

Agence Nationale de la Recherche (ANR) (Francie) - Francouzská národní agentura pro výzkum ve svých výzvách k podávání návrhů projektů požaduje zohlednění genderové dimenze bez ohledu na oblast výzkumu a zároveň je její zohlednění jedním z kritérií pro evaluaci žádostí.³⁷

³¹ Ibid.

³² Deutsche Forschungsgemeinschaft. *Relevance of Sex, Gender and Diversity in Research. Checklist for Applicants on Planning Research Projects.* Dostupné z: https://www.dfg.de/download/pdf/foerderung/grundlagen_dfg_foerderung/vielfaeltigkeitsdimensionen/checkliste_en.pdf

³³ FWF Austrian Science Fund. *Fix the knowledge with regard to gender in scientific research.* <https://www.fwf.ac.at/en/about-the-fwf/gender-issues/fix-the-knowledge/fix-the-knowledge-detail>

³⁴ CHECKLIST FOR GENDER IN RESEARCH. Dostupné z: https://www.fwf.ac.at/fileadmin/files/Dokumente/Ueber_den_FWF/Gender_Mainstreaming/FIX_/checklist_for_gender_in_research.pdf

³⁵ How to make research gender-sensitive. Dostupné z: https://www.fwf.ac.at/fileadmin/files/Dokumente/Ueber_den_FWF/Gender_Mainstreaming/FIX_/how_to_make_research_gender_sensitive.pdf

³⁶ Vienna Science and Technology Fund. *Including sex and gender considerations in WWTF proposals and research teams.* Dostupné z: [https://www.wwtf.at/upload/Sex_gender_considerations_WWTF\(1\).pdf](https://www.wwtf.at/upload/Sex_gender_considerations_WWTF(1).pdf)

³⁷ Agence Nationale de la Recherche. (2022). 2022 Generic Call for Proposals. Dostupné z: <https://anr.fr/fileadmin/aap/2022/aapg-2022-v1.1a-en.pdf>

The Research Council of Norway (Norsko) – Výzkumná rada Norska směřuje v integraci genderové dimenze v obsahu výzkumu, podporuje interdisciplinaritu v návrzích projektů, snaží se identifikovat oblasti, kde schází výzkum s genderovou dimenzí a takový výzkum v těchto oblastech ještě dále podpořit a analyzuje situaci výzkumu v oblasti genderu.³⁸

The Irish Research Council (IRC) (Irsko) – Irská rada pro výzkum jako první z grantových agentur v Irsku zavedla požadavek na genderovou dimenzi v návrzích projektů. Od roku 2014 se od žadatelů/lek požaduje, aby uvedli, zda je v navrhovaném výzkumu zohledněna genderová dimenze a jakým způsobem budou její aspekty při provádění výzkumu zohledněny. Žadatelé/lky, kteří nezohledňují genderovou dimenzi ve svém výzkumu, musí vysvětlit, proč tato dimenze chybí³⁹.

Canadian Institutes of Health Research (CIHR) (Kanada) – Kanadské Instituty pro zdravotnický výzkum, hlavní agentura odpovědná za financování zdravotnického a lékařského výzkumu v Kanadě, zavedly nutnost implementace genderové dimenze do žádostí o grant již v roce 2010. CIHR nejprve žádal po autorech/rkách, aby odpověděli, zda jejich výzkum zohledňuje genderovou dimenzi a ti, co odpověděli ano, museli vysvětlit jak. V dalším cyklu programu už museli všichni autoři/rky zohlednění či absenci genderové dimenze v návrhu projektu okomentovat. Aktuálně CIHR očekává, že všechny návrhy projektů budou integrovat genderovou dimenzi v designu výzkumu a postupech (pokud je to relevantní). CIHR poskytuje příručky, jak integrovat dimenzi genderu/pohlaví do výzkumu, sleduje jaké má tato integrace dopady na výzkum i chování žadatelů/lek o granty.⁴⁰

6.2. Další aktéři

6.2.1. Vědecké časopisy

Zohlednění genderové dimenze se netýká jen organizací financujících výzkum, ale také dalších aktérů v oblasti VaVal. První opatření směřující k integraci genderové dimenze byla zavedena již v roce 2016 také některými vědeckými časopisy v oblasti lékařství. Autoři/rky, byli v rámci pokynů redakce například vyzýváni, aby zaznamenávali pohlaví zkoumaných laboratorních zvířat, aby název studie i abstrakt obsahovaly informace o pohlaví/genderu subjektů, aby správně používali slova pohlaví a gender, zohlednili pohlaví/gender v metodologii a interpretovali výsledky výzkumu i s ohledem na tyto aspekty. Některé směrnice také vyžadují zdůvodnění, pokud je zkoumáno pouze jednoho pohlaví. Na stránkách Gendered Innovations Stanfordské univerzity lze najít aktuální seznam vědeckých časopisů, které taková opatření přijaly.⁴¹

6.2.2. Vědecké konference

Vědecké konference, jakožto místa setkávání a předávání nových zjištění a poznatků v oblasti vědy a výzkumu, představují další prostor, kde může být genderová dimenze zohledněna. Konference mohou například po vystupujících požadovat zohlednění genderové dimenze, zahrnutí informací o původu

³⁸ The Research Council of Norway. (2019) Policy for gender balance and gender perspectives in research and innovation. Dostupné z: https://www.forskingsradet.no/siteassets/publikasjoner/2019/nfr_gender_policy_orig.pdf

³⁹ Irish research Council. (2016). *Irish Research Council policies and practice to promote gender equality and the integration of gender analysis in research*. Dostupné z: https://research.ie/assets/uploads/2016/06/final-progress_report_on_gender.pdf

⁴⁰ Canadian Institutes of Health Research . (2021). *Sex and Gender in Health Research*. <https://cihr-irsc.gc.ca/e/50833.html>

⁴¹ Schiebinger, L., Klinge, I., Sánchez de Madariaga, I., Paik, H. Y., Schraudner, M., and Stefanick, M. (Eds.) (2011-2021). *Sex and Gender Analysis Policies of Peer-Reviewed Journals. Gendered Innovations in Science, Health & Medicine, Engineering and Environment*. <http://genderedinnovations.stanford.edu/sex-and-gender-analysis-policies-peer-reviewed-journals.html>

zkoumaných dat či o dopadech výzkumu na společnost v rámci konferenčních příspěvků.⁴² U některých konferencí najdeme v pravidlech účasti zásady diverzity, rovnosti a inkluze. Na genderovou dimenzi a intersekcionalní analýzu (mj.) ve výzkumu se zaměřila například konference Neural Information processing Systems (NeurIPS), která hodnotí také etické aspekty příspěvků a nepřijímá příspěvky, které nesplní etické standardy. Mezi hodnocené aspekty se řadí i genderová dimenze.

7. Analýzy implementace genderové dimenze v obsahu výzkumu

Mimo přijímání opatření, je zásadní vyhodnocovat, jak fungují a jak k nim přistupují zúčastnění aktéři (vědci/vědkyně a osoby hodnotící projekty). Na základě dostupných informací mezi českými poskytovateli implementaci zavádění genderové dimenze v obsahu vyhodnotila v minulosti jen TA ČR. Podstatně podrobnější analýzy najdeme u zahraničních poskytovatelů, vědeckých a výzkumných institucí či v odborných článcích.

Rozsáhlá studie Švédského sekretariátu pro genderový výzkum zkoumala například grantové agentury napříč celým světem a mapovala, jak se jim daří podporovat integraci genderové dimenze do obsahu výzkumu a inovací. Studie přišla se dvěma hlavními zjištěními: a) grantové agentury neformulují dostatečně jasně kritéria a pokyny pro žadatele/žadatele; b) genderová dimenze bývá zaměňována s genderovou rovností, a to jak u žadatelů/žadatelek, tak i u osob provádějících hodnocení, kteří popis složení týmu často akceptují jako plnění genderové dimenze.⁴³

TA ČR v rámci pilotního zavedení kritéria zohlednění genderové dimenze v návrzích projektů ve 4. veřejné soutěži Programu ZÉTA vypsané koncem roku 2019. Analýza odhalila, že z 357 návrhů projektů u 135 (38 %) bylo vyhodnoceno, že je pro ně genderová dimenze relevantní. Mimo příkladů dobré praxe se TA ČR zaměřil také na to, s jakými neporozuměními se pojí zpracování genderové dimenze. Genderová dimenze byla například v návrzích projektů často zaměněná za genderovou diverzitu týmu, což je zjištění, které zmiňuje i výše Švédská studie. Některé návrhy projektů argumentovali pro genderovou dimenzi tím, že mají vliv na lidi bez ohledu na pohlaví. Analýza dále ukázala, že někteří autoři a autorky návrhu genderovou dimenzi nezohlednili, ojedinelé se v návrzích dokonce objevovaly genderové stereotypy a reprodukovaly nerovnosti. V některých případech autoři a autorky označili výzkum za „genderově neutrální“ nebo jako výzkum, který „nepůsobí nerovnosti mezi muži a ženami“, ale tato tvrzení nedostatečně (či vůbec) nepopsali či nevysvětlili.⁴⁴

Nejpodrobněji se problematice implementace genderové dimenze do obsahu v procesu získávání grantů věnují v oboru lékařství a medicíny. Kanadský institut pro zdraví a výzkum (CIHR) nejprve vyzýval žadatele/ky o grant k zohlednění genderové perspektivy, nyní už to vyžaduje u všech návrhů projektů jako povinnost. Po zavedení obou opatření se podíl žádostí o grant, které zohledňovali genderovou dimenzi, zvýšil. Analýza projektů ale zjistila, že nejčastějším problémem u vědkyň a vědců bylo používání termínu pohlaví a gender jako synonym. Autoři/rky také často považovali výzkumný

⁴² Sex and Gender Analysis Policies of Peer-Reviewed Conferences. *Gendered Innovations in Science, Health & Medicine, Engineering and Environment*. <http://genderedinnovations.stanford.edu/sex-and-gender-analysis-policies-peer-reviewed-conferences.html>

⁴³ Håkansson, S.Y. & Sand, J. (2021). *The Gender Dimension in Research and Innovation. Results from a global survey on research funding organisations*. Swedish Secretariat for Gender Research. Dostupné z: <https://www.gu.se/sites/default/files/2021-04/The%20Gender%20Dimension%20in%20Research%20and%20Innovation.pdf>

⁴⁴ TA ČR. Program ZÉTA: Zohledňování genderové dimenze v obsahu výzkumu a inovací. <https://www.tacr.cz/program-zeta-zohlednovani-genderove-dimenze-v-obsahu-vyzkumu-a-inovaci/>

vzorek (např. pouze muži/muži i ženy) za genderovou analýzu, ale dále nespécifikovali, jak budou k datům přistupovat s ohledem na genderovou dimenzi. Některé návrhy pak z různých důvodů nesprávně označily genderovou dimenzi jako irelevantní – např. proto, že výzkum nebyl prováděn na lidech (ale na zvířatech či buňkách), kvůli vzorku pouze jednoho pohlaví či kvůli nedostatku zjištění vztahujících se k genderové dimenzi v předešlém výzkumu ve zkoumaném oboru.⁴⁵

Jiná analýza zohlednění genderové dimenze ve výzkumu u CIHR se zaměřila na návrhy projektů podaných v rozmezí 10 let. Bylo zjištěno, že projekty, které dostaly vysoké hodnocení za zohlednění a integraci genderové dimenzi, měly větší šanci, že získají financování. Analýza dále zkoumala práci hodnotitelů/telek a ukázala, že hodnotitelé/teleky nejsou často schopni k zohlednění genderové dimenze podat věcný komentář či v tomto kontextu argumentovat. Po poskytnutí materiálů k této problematice ze strany CIHR ovšem většina velká část hodnotitelů uvedla, že pro ně materiály byly užitečné a prohloubily jejich chápání problematiky a většina z nich si také myslí, že přispějí k důkladnějšímu hodnocení z jejich strany.⁴⁶

Další analýzu žádostí o granty realizoval Nizozemský výzkumný institut v oblasti výzkumu veřejného zdraví na vzorku náhodně vybraných návrhů projektů podaných mezi lety 2011 a 2016. I zde se ukázaly nedostatky. Dimenze pohlaví se v obsahu objevuje povrchně, žadatelé/žadatelky nepracují se všemi aspekty biologického pohlaví, problematiku dimenze pohlaví zpracují, ale neaplikují ve výzkumu, nebo naopak dostatečně nevysvětlí integraci této dimenze. Genderová dimenze pak většinou v žádostech chybí úplně. Navíc bylo zjištěno, že ani hodnotitelé genderové dimenzi téměř nevěnují pozornost a často nepovažují toto kritérium za důležité.⁴⁷

Publikace Evropské komise She Figures 2021 mapuje, jaký je podíl projektů, které zohledňují genderovou dimenzi v programu Horizont 2020 podle jednotlivých zemí, kteří se se svými projekty do programu zapojily (celkem 54 zemí, plus EU jako celek). V EU jako celku je podíl projektů s genderovou dimenzí v obsahu 1,7 %, na úrovni jednotlivých států se pak podíl projektů pohybuje mezi 8,3 % až do 0 %. Česká republika se se 1,4 % projektů řadí mezi země s nejnižším podílem projektů s integrovanou genderovou dimenzí do obsahu, nachází se na 18. místě. Studie mapovala také návrhy, které integrovaly intersekcionalní přístup, v České republice ale takové projekty v Horizontu 2020 nenašla.⁴⁸ Projekty v programu Horizont 2020 ještě genderovou dimenzi integrovat nemusely, byl to doporučený postup. Ukazuje se tedy, že pouhé doporučení či výzva k zohlednění a integraci genderové dimenze není dostatečnou motivací a zavedení integrace genderové dimenze tam, kde je to relevantní, mezi standardní požadavky bude pravděpodobně mít větší úspěch. I kvůli nízkým číslům a

⁴⁵ Johnson, J., Sharman, Z., Vissandjée, B., & Stewart, D. E. (2014). Does a change in health research funding policy related to the integration of sex and gender have an impact?. *PloS one*, 9(6). Dostupné z: <https://journals.plos.org/plosone/article/file?id=10.1371/journal.pone.0099900&type=printable>

⁴⁶ Haverfield, J., & Tannenbaum, C. (2021). A 10-year longitudinal evaluation of science policy interventions to promote sex and gender in health research. *Health research policy and systems*, 19(1), 94. Dostupné z: https://www.researchgate.net/journal/Health-Research-Policy-and-Systems-1478-4505/publication/352437056_A_10-year_longitudinal_evaluation_of_science_policy_interventions_to_promote_sex_and_gender_in_health_research/links/60c98dfd458515dcee930243/A-10-year-longitudinal-evaluation-of-science-policy-interventions-to-promote-sex-and-gender-in-health-research.pdf

⁴⁷ van Hagen, L. J., Muntinga, M., Appelman, Y., & Verdonk, P. (2021). Sex- and gender-sensitive public health research: an analysis of research proposals in a research institute in the Netherlands. *Women & health*, 61(1), 109–119. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Petra-Verdonk/publication/344750780_Sex_and_gender-sensitive_public_health_research_analysis_of_research_proposals_in_a_research_institute_in_the_Netherlands/links/5f8da759458515b7cf8b9128/Sex-and-gender-sensitive-public-health-research-analysis-of-research-proposals-in-a-research-institute-in-the-Netherlands.pdf?origin=publication_detail

⁴⁸ European Commission. She Figures 2021: Gender in Research and Innovation Statistics and Indicators. Dostupné z: <https://op.europa.eu/o/oppportal-service/download-handler?identifier=67d5a207-4da1-11ec-91ac-01aa75ed71a1&format=pdf&language=en&productionSystem=cellar&part=>

nedostatečnému efektu doporučení je proto tento požadavek implementován do nového programu Horizont Evropa již jako povinný.

V následujícím textu se podíváme na to, jak je genderová dimenze implementovaná u nás, a to prostřednictvím a) screeningu aktuálních výzev poskytovatelů a za b) prostřednictvím vyhledávání v informačním systému vědy, výzkumu a inovací.

8. Situace v ČR

8.1. Čeští poskytovatelé a další instituce

Níže uvádíme příklady poskytovatelů a dalších institucí v České republice, které ve svých aktuálních programech, veřejných soutěžích a dalších aktivitách vyzývají, požadují či motivují k zohlednění a integraci genderové dimenze v obsahu. Při vyhledávání jsme se opíraly o seznam poskytovatelů, podle kterého jsme postupovaly, a zaměřily jsme se na informace na webových stránkách a v aktuálních veřejných soutěžích. **Součástí analýzy jsou ti poskytovatelé, u kterých jsme našly aktuálně běžící grantové soutěže. Uvedeny jsou pak ty instituce/grantové agentury, u kterých se nám podařilo toto kritérium dohledat v jejich běžících výzvách či obecně s pravidly pro všechny soutěže.**

V následujícím textu uvádíme všechny příklady, které se nám podařilo v dokumentech najít. Zahrnujeme tedy i opatření či výzvy, které se týkají pouze části výzkumu či konkrétního tématu, nebo možnost zohlednění genderové dimenze otevírají, ale nezajišťují kvůli své formulaci dostatečně.

Grantová agentura České republiky (GA ČR) k zohledňování genderové dimenze přistupuje minimalisticky, když formuluje v zadávacích dokumentacích ke všem svým výzvám požadavek, že zdůvodnění návrhu projektu (žádosti o grant) musí obsahovat mj.

*vyjádření podstaty a aktuálnosti tématu grantového projektu, jeho cílů, způsobu řešení včetně koncepčních a metodických postupů, jeho podrobného časového rozvrhu a etap řešení (etapy řešení a plnění jednotlivých cílů musí být spojeny s předpokládanými výsledky); v případě, kdy je to relevantní, reflektování možných dopadů na ženy a muže.*⁴⁹

Je otázka, zda je genderová dimenze tímto vůbec implementována, neboť formulace zmiňuje spíš dopady, nikoli (i) to, že výzkum samotný by měl brát v potaz různé potřeby, perspektivy, fyziologii a interakce mezi těmito proměnnými už ve svém designu. GA ČR zároveň podporuje základní, nikoli aplikovaný výzkum, další otázkou tedy je, zda reflektování možných dopadů vůbec dává v tomto kontextu zásadní smysl.

Požadavek na rozšíření obsahu vzdělávání, vědy a výzkumu má také TA ČR v programu TREND, jehož garantem je **Ministerstvo průmyslu a obchodu**. Program TREND je zaměřen na podporu VaV, v dokumentu Hodnotící proces má mezi kritérii hodnocení z hlediska neekonomických přínosů⁵⁰, tzv. univerzální design:

⁴⁹ Grantová agentura České republiky. *STANDARDNÍ PROJEKTY – 2023. Zadávací dokumentace veřejné soutěže ve výzkumu, experimentálním vývoji a inovacích na podporu grantových projektů základního výzkumu*. Dostupné z: <https://gacr.cz/zadavaci-dokumentace/>

⁵⁰ Technologická agentura České republiky. *Proces hodnocení návrhů projektů*. Dostupné z: https://www.tacr.cz/wp-content/uploads/documents/2021/03/08/1615206499_P%C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.%204%20-%20Proces%20hodnocen%C3%AD%20n%C3%A1vrh%C5%AF%20projekt%C5%AF.pdf

Body v tomto kritériu lze udělit v případě, že výsledek projektu má prokazatelně splňovat principy univerzálního designu, který znamená navrhování výrobků, vybavení, programů a služeb tak, aby mohly být v co největší míře využívány všemi lidmi bez nutnosti dalších úprav, tedy aby byly plně přístupné. Skupina uživatelů zboží a služeb by měla být rozšířena na celou společnost, aby žádná z jejích skupin nebyla opomenuta, a aby nebylo konkrétní zboží nebo služba zcela nedostupná. Zboží/služba tedy nesmí cílit pouze na jedno pohlaví či na jinak vymezenou skupinu, jejíž fyziologii by bylo přizpůsobeno. Jak bude koncept univerzálního designu aplikován (ve srovnání s běžnou obdobou vyvíjeného produktu) musí uchazeč dostatečně popsat v návrhu projektu.⁵¹

Ministerstvo zdravotnictví ve svém Programu na podporu zdravotnického aplikovaného výzkumu v jednom konkrétním tématu mezi Stěžejními cíli v jedné ze tří oblastí uvádí, že:

*Budou zmapovány hlavní demografické a epidemiologické charakteristiky onemocnění nervového systému, nalezeny a vytipovány jejich vazby (např. na věk, **pohlaví**, geografické a environmentální, vývojové, genetické a komorbidity)⁵²*

Dokumentace k Programu podpory mezinárodní spolupráce ve výzkumu, vývoji a inovacích INTER-EXCELLENCE II **Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy** obsahuje v části Kritéria odborného hodnocení, podkapitole Podmínky realizace projektu

***gender v obsahu výzkumu v návrhu projektu (je-li relevantní)**⁵³*

V České republice jsou další instituce, které genderovou dimenzi podporují, byť nikoli v roli poskytovatelů. Problematice genderové dimenze věnuje také Národní kontaktní centrum – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR se svým popularizačním projektem *Jedna velikost nestačí*, který poukazuje na problematiku chybějící genderové dimenze ve vědě, výzkumu a inovacích a ukazuje příklady, kdy chybějící či nedostatečné zohlednění těchto dimenzí přináší chybné výsledky. Projekt nabízí případové studie v různých vědeckých oborech a oblastech, na kterých popisuje, jaké důsledky má nepřítomnost genderové dimenze.⁵⁴ NKC dále v rámci svých aktivit připravuje online vzdělávací modul, který bude na podzim 2022 dostupný zdarma pro všechny se zájmem o problematiku, dále pořádá přednášky a vyžádaná inhouse školení k tématu. Na podzim roku 2022 se k tématu chystá seminář pro poskytovatele pod hlavičkou Pracovní skupiny pro rovnost žen a mužů RVVI.

Dalším příkladem aktivní instituce je **Vysoká škola chemicko-technologická v Praze**, která uděluje Cenu Julie Hamáčkové, která má za cíl podpořit integraci genderové dimenze do obsahu výzkumu a

⁵¹ Technologická agentura České republiky. Proces hodnocení návrhů projektů. Dostupné z: https://www.tacr.cz/wp-content/uploads/documents/2021/03/08/1615206499_P%C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.%204%20-%20Proces%20hodnocen%C3%AD%20n%C3%A1vrh%C5%AF%20projekt%C5%AF.pdf

⁵² Ministerstvo zdravotnictví České republiky. (2019). Program na podporu zdravotnického aplikovaného výzkumu na léta 2020 – 2026. Dostupné z: https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/16931/36819/Program_na_podporu_zdravotnick%C3%A9ho_aplikovan%C3%A9ho_v%C3%BDzkumu_na_l%C3%A9ta_2020-2026.pdf

⁵³ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2021. Programu podpory mezinárodní spolupráce ve výzkumu, vývoji a inovacích INTER-EXCELLENCE II. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vyzkum-a-vyvoj-2/program-podpory-mezinarodni-spoluprace-ve-vyzkumu-vyvoji-a>

⁵⁴ <https://genderaveda.cz/jedna-velikost-nestaci/>

inovací.⁵⁵ V kritériích hodnocení práce najdeme požadavky na zohlednění genderové dimenze do obsahu a posouzení, zda je její integrace relevantní.⁵⁶

Technologická agentura České republiky (TA ČR) v tuto chvíli v žádném ze svých programů ze svých požadavek na zohlednění či integraci genderové dimenze do obsahu výzkumu nezohledňuje, v této části je ale zařazena proto, že jako první agentura v regionu střední a východní Evropy tento požadavek do svých soutěží zařadila pro u dvou z nich, a to v roce 2019.⁵⁷ V programu ZÉTA⁵⁸ ve 4. veřejné soutěži zavedla hodnocení genderové dimenze v obsahu výzkumu a inovací. Smyslem implementace tohoto kritéria bylo posouzení, zda je ve výzkumném tématu relevantní zohlednit genderovou dimenzi. V programu ÉTA⁵⁹ v 5. veřejné soutěži byl jedním z požadavků návrhu projektu popis dopadu výzkumu s ohledem na genderovou dimenzi v obsahu. Tyto soutěže ovšem již otevřené nejsou a v zadávacích dokumentacích aktuálních programů TA ČR s genderovou dimenzí v rámci aktuálních vypsáních soutěží nijak nepracuje. TA ČR v rámci těchto soutěží vytvořila příručku *Genderová dimenze v obsahu výzkumu*⁶⁰, která je stále dostupná a je určena řešitelům/řešitelkám i hodnotitelům/hodnotitelkám pro lepší posouzení nutnosti zařazení genderové dimenze.

8.2. Implementace opatření

Analyzovaly jsme aktuální veřejné grantové soutěže (soutěže jsou běžící, nemusí být aktuálně otevřené, ale s podmínkou, že soutěže budou znovu otevřené alespoň jednou v následujících letech) ke dni 30. 6. 2022, abychom zjistily, zda a jak aktuální grantové soutěže formulují požadavky na zohlednění a integraci genderové dimenze v obsahu. Pro účely této analýzy jsme prošly webové stránky poskytovatelů podpory, tedy GA ČR, TA ČR a webové stránky ministerstev, kde jsme hledaly aktuálně běžící grantové soutěže a programy podpory.

Na základě zjištění výše, **genderové dimenzi aktuálně nevěnuje pozornost 6 z 10 analyzovaných poskytovatelů** (další poskytovatel, TA ČR, zohledňoval genderovou dimenzi v obsahu v minulosti, aktuálně ale žádný požadavek na její zohlednění či implementaci nemá). GA ČR formuluje opatření velmi vágně a není zcela jisté, zda opatření takto formulované bude mít na zohlednění genderové dimenze nějaký vliv. Ministerstvo průmyslu a obchodu ve svém programu bodově bonifikuje tzv. univerzální design. To je významný a pozitivní posun, není ale zárukou implementace genderové dimenze do obsahu. Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže pak jako jediný poskytovatel v jednom ze svých programů formuluje výzvu k zohlednění genderové dimenze do obsahu v případech, kdy je to relevantní. Ministerstvo zdravotnictví ve svém programu v jedné z podoblastí zaměření formuluje strategický cíl zmapovat vazby mj. s pohlavím. Především v oblasti zdravotnictví

⁵⁵ VŠCHT Praha. *Cena Julie Hamáčkové*. <https://gro.vscht.cz/cjih>

⁵⁶ VŠCHT Praha. Kritéria hodnocení práce v kategorii studentských vědeckých prací SVK a závěrečných prací pod záštitou Ceny Julie Hamáčkové. Dostupné z: https://gro.vscht.cz/files/uzel/0026200/0030~8y7KLDm8sigzUSEjPvUvPzk17_BahYKiwwuTU-OdvTzinQE.pdf?redirected

⁵⁷ Technologická agentura ČR. Výroční zpráva za rok 2019. Dostupné z: https://www.tacr.cz/wp-content/uploads/documents/2020/04/24/1587720807_VZ2019_200422.pdf

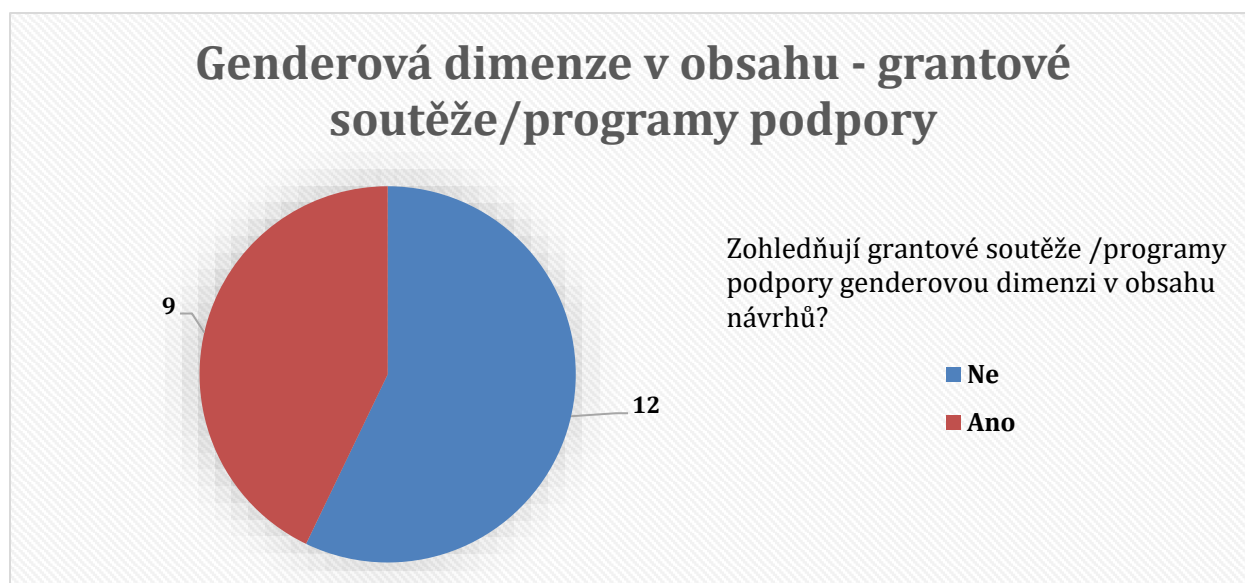
⁵⁸ Program ZÉTA: Zohledňování genderové dimenze v obsahu výzkumu a inovací. <https://www.tacr.cz/program-zeta-zohlednovani-genderove-dimenze-v-obsahu-vyzkumu-a-inovaci/>

⁵⁹ Technologická agentura České republiky. 5. veřejná soutěž PROGRAM ÉTA. Dostupné z: https://www.tacr.cz/wp-content/uploads/documents/2020/09/02/1599054327_Zad%C3%A1vac%C3%AD%20dokumentace.pdf

⁶⁰ Technologická agentura České republiky. *GENDEROVÁ DIMENZE V OBSAHU VÝZKUMU Kdy a jak ji v projektech zohledňovat*. Dostupné z: https://www.tacr.cz/wp-content/uploads/documents/2020/09/01/1598961612_Genderov%C3%A1%20dimenze%20v%20obsahu%20v%C3%BDzkumukdy%20a%20jak%20ji%20v%20projektech%20zohled%C5%88ovat.pdf

je genderová dimenze vysoce relevantní, a proto je potenciální zohlednění jen aspektu pohlaví v dílčí podoblasti naprosto nedostatečné.

Analýza 21 grantových soutěží a programů podpor ukázala, že méně než polovina analyzovaných soutěží obsahuje výzvu či požadavek na zohlednění genderové dimenze v obsahu. Z 21 aktuálně běžících soutěží⁶¹ jsme alespoň nějakou informaci o zohlednění genderové dimenze našli v 9 soutěžích (4 různých poskytovatelů).

Graf 1 Zohledňují grantové soutěže/programy podpory genderovou dimenzi v obsahu?

Příručku pro hodnotitele/lky či žadatele/lky nabízí TA ČR, v budoucnu ji plánuje také GA ČR a MŠMT. U žádné ze soutěží se nám nepodařilo dohledat informace o tom, zda školení hodnotitelů v problematice genderové dimenze či zda poskytovatelé požadují zastoupení odborníka/odbornice na tuto problematiku mezi hodnotiteli/lkami. Celkem 7 soutěží (tedy všechny soutěže GA ČR a jedna ze čtyř analyzovaných soutěží MŠMT) vyžaduje zohlednění genderové dimenze v návrzích projektů (tam, kde je to relevantní).

Strategie rovnosti žen a mužů na roky 2021 až 2030⁶² klade za úkol poskytovatelům zohlednit genderovou dimenzi tam, kde je to relevantní. Vzhledem k výše zjištěným okolnostem se, zdá, že je úkol dosud plněn spíše nedostatečně.

⁶¹ Analyzovaly jsme tyto grantové soutěže: GA ČR: Standardní projekty 2023, JUNIOR STAR 2023, POSTDOC INDIVIDUAL FELLOWSHIP INCOMING 2023, POSTDOC INDIVIDUAL FELLOWSHIP OUTGOING 2023, Mezinárodní projekty 2023; TA ČR: THÉTA, SIGMA, BETA 2, Prostředí pro život; MPO: Program TREND; MV OPSEC; MD DOPRAVA 2020+; MZ Program na podporu zdravotnického aplikovaného výzkumu na léta 2020 – 2026; MZE ZEMĚ; MK NAKI III; MŠMT INTER-EXCELLENCE II INTER-ACTION; MŠMT OP JAK: IPs VaV I, Šablony pro SŠ a VOŠ I, Šablony pro MŠ a ZŠ I

⁶² Úřad vlády České republiky. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030*. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovnost-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf

8.3. Zohlednění genderové dimenze v obsahu projektů a výsledků

Pro účely tohoto dokumentu bylo provedeno vyhledávání v databázi Informačního systému výzkumu, vývoje a inovací (IS VaVal⁶³), která shromažďuje informace o výzkumu, vývoji a inovacích podporovaných z veřejných rozpočtů v České republice. Pro vyhledávání v databázi výsledků VaVal (RIV) a projektů VaVal (CEP) byly použity pojmy „sex“, „gender“, „gender dimension“ a „gender perspective“. Vyhledávání proběhlo k datu 2. 8. 2022.

V případě **výsledků VaVal** bylo vyhledávání omezeno na rok uplatnění 2021-2022, jazyk výsledku byl zvolen český a anglický. U klíčových slov „gender dimension“ a „gender perspective“ při omezení na roky 2021-2022 nebyl nalezen žádný výsledek, při odstranění časového omezení a uplatnění jazyka výsledku byl výsledek 7, respektive 5 vyhledaných výsledků.

Vyhledávání – klíčové slovo	Počet výsledků (čj/aj)	Celkem výsledků (čj/aj)	Podíl výsledků (čj/aj)
„sex“	50/193	20 430/31 809	0,3 %/0,6 %
„gender“	56/133	20 430/31 809	0,3 %/0,4 %
„gender dimension“	0/0	20 430/31 809	0 %/0 %
„gender perspective“	0/0	20 430/31 809	0 %/0 %

Tabulka 1 Výsledky vyhledávání - RIV

U druhého vyhledávání, v databázi **projektů VaVal** byl nastaven v rámci stavu projektu v určitém roce „Bez omezení“ (tedy bez omezení toho, v jakém stavu se projekt nachází), rok 2021 (lze vybrat pouze jeden rok) a dále byly do vyhledávače postupně zadána stejná klíčová slova jako u předchozího vyhledávání. Na rozdíl od výsledků RIV, ve vyhledávání projektů nelze jazyk nastavit. Při vyhledávání se měnila pouze klíčová slova (psaná v anglickém jazyce).

Vyhledávání – klíčové slovo	Počet projektů	Celkem projektů	Podíl projektů
„sex“	171	56 263	0,3 %
„gender“	115	56 263	0,2 %
„gender dimension“	1	56 263	0,002 %
„gender perspective“	1	56 263	0,002 %

Tabulka 2 Výsledky vyhledávání CEP (projekty)

⁶³ <https://www.isvavai.cz>

U obou vyhledávání vychází, že genderu nebo pohlaví se věnuje pouze zlomek prací a projektů. V první tabulce vidíme, že počet prací, které se zabývají pohlavím je podobný počtu prací, které se zabývají genderem, v druhé tabulce už převyšují projekty zabývající se pohlaví nad pracemi zabývajícími se genderem o třetinu.

Je důležité upozornit, že toto vyhledávání je pouze orientační. Databáze nabízí limitovaná kritéria, podle kterých je možné vyhledávat. My jsme zvolili položku klíčová slova. Je ale pravděpodobné, že existují výstupy a projekty, které zohledňují genderovou dimenzi v obsahu, ale neoznačily tuto skutečnost ve vyhledávaných indikátorech, protože upřednostnili jiná klíčová slova (počet klíčových slov je omezený). Sám výstup podle klíčových slov „sex“ či „gender“, atp. také nemusí znamenat, že práce/projekt doopravdy kvalitně zohledňuje genderovou dimenzi.

Pro efektivní a validní vyhledávání by bylo užitečné pro genderovou dimenzi vytvořit vlastní zaškrtačací políčko Ano/Ne včetně políčka pro vysvětlení zohlednění či nezohlednění. Genderová dimenze v obsahu znalostí je již dnes prioritou mnoha poskytovatelů a programů, její integrace také do vyhledávání za účelem kvalitního mapování dat je tedy dalším logickým krokem.

9. Doporučení

Zohlednění genderové dimenze v obsahu vědy, výzkumu a inovací je součástí strategických dokumentů v ČR i v zahraničí. Provedené mapování naznačuje, že se v současnosti tématu nevěnuje dostatek pozornosti, ani na úrovni poskytovatelů, ani v rámci projektů a výstupů výzkumu. To by v budoucnu mohlo znamenat překážku pro mezinárodní konkurenceschopnost našich týmů. Následující doporučení mají za cíl otevřít diskusi o možném posílení aktuálních opatření a případně zavedení nových.

9.1. Doporučení pro poskytovatele

- Zabezpečit, aby informace k programu/soutěži a zadávací dokumentace jasně formulovaly požadavky na zohledňování genderové do obsahu.
- Zajistit metodickou podporu a školení pro uchazeče/ky o podporu i hodnotitele/ky s vysvětlením základních pojmů a příklady, jak genderovou dimenzi v obsahu zohlednit.
- Integrovat zohlednění genderové dimenze do hodnocení návrhů projektů.
 - Zvážit zavedení povinného vyjádření žadatelů/lek k integraci genderové dimenze v návrzích projektů (vytvořit např. zaškrtačací kolonku, zda ji projekt zohledňuje či nikoli, a doplnit volbu textovým polem pro zdůvodnění volby).
- Analyzovat integraci genderové dimenze v obsahu VaVal a sledovat například, zda:
 - Zohledňují žadatelé/žadatelky genderovou dimenzi se svých žádostech tam, kde je to relevantní?
 - Uvádějí žadatelé/žadatelky správně důvody pro ne/zohlednění či nezohlednění genderové dimenze ve svých žádostech?
 - Jak se schopnost zohledňovat genderovou dimenzi v projektech vyvíjí v čase? Má návaznost na přijatý opatření?
 - Jak je genderová dimenze zohledňována napříč obory?

- Vykazovat veřejně informace vztahující se k zohledňování genderové dimenze v obsahu a výstupy analýz.

9.2. Doporučení pro ostatní

- Spolupracovat na zviditelňování genderu v obsahu a podpoře poskytovatelů v této oblasti
- Zahájit diskusi o možnostech vykazování genderové dimenze v obsahu mezi RVVI, poskytovateli a výzkumnými organizacemi, a to prostřednictvím:
 - začlenění položky do IS VaVal;
 - rozšířením příslušných položek Metodiky 2017+;
 - prováděním pravidelného monitoringu aktivit poskytovatelů a dalších subjektů.

Vypracovala Anna Donovalová a Hana Tenglerová, NKC – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR v rámci projektu STRATIN+ financovaného MŠMT (identifikační kód MS2104). Datum finalizace materiálu: 7.9.2022.